

Araştırma Makalesi / Research Article

Fıkhi Açıdan Süftece Uygulamaları

Oğuzhan CAN¹ Necmeddin GÜNEY²

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
PhD Candidate, Marmara University, Faculty of Theology Department of Islamic Law, İstanbul, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9141-2875> | ROD ID: <https://ror.org/02kswqa67> | oğuzhncan2@gmail.com
Corresponding Author/Sorumlu Yazar

² Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology Department of Islamic Law, Konya, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3578-3231> | ROD ID: <https://ror.org/013s3zh21> | necmguney@gmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 15.10.2024 Kabul: 24.05.2025 Yayın: 30.06.2025	Bu çalışmada, borcun farklı bir yerde ödenmesini ifade eden süftece uygulamaları ele alınmış ve İslam hukuku bağlamında değerlendirilmiştir. Süftece uygulaması, yoldaki olası risklerin ve transfer maliyetlerinin borçluya yüklenmesi gayesi ile gerçekleştiriliyorsa fıkıh âlimleri tarafından genellikle caiz kabul edilmemiştir. Ancak belirli bir menfaat şart koşulmaksızın muhataba yalnızca iyilik amacıyla hayır maksatlı yapılması durumunda ise caiz olduğu belirtilmiştir. Nitekim İslam hukuk doktrininde esas olan; borç verenin karzdan herhangi bir menfaat beklememesi, bunu sadece Allah rızası için yapmasıdır. Kıymetli evrak hukukunda önemli bir yer tutan 'poliçe'nin atası kabul edilebilecek süftece işlemi, bu çalışmamızda öncelikle kavramsal açıdan incelenmiş, bu terimin sözlüklerde, klasik fıkıh kitaplarında ve güncel çalışmalarda nasıl yer aldığı ele alınmıştır. Akabinde süftecenin uygulama boyutuna geçilerek ticaret erbabı arasında uygulanagelen süftece türleri ortaya konulmuştur. Daha sonra ise süftecenin fıkhi hükmü hakkında mezheplerin görüşleri tarihi gelişim süreci içinde sunulmuş ve süftecelerin meşruiyeti fıkhi açıdan analiz edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak, klasik ve çağdaş fıkıh kaynaklarının incelenmesi ile farklı mezheplerin hukukî görüşlerinin mukayeseli değerlendirilmesine başvurulmuştur.

Suftajah Applications From Islamic Law Perspective

Article Info	Abstract
Article History Received: 15.10.2024 Accepted: 24.05.2025 Published: 30.06.2025	This study explores the concept and applications of suftajah, a practice involving the repayment of debt in a different location, within the framework of Islamic law. When suftajah is used to shift the risks and costs associated with transferring money to the debtor, it is generally considered impermissible by Islamic jurists. However, if conducted purely for goodwill, without any conditions of benefit, suftajah transactions are deemed permissible. This aligns with the principle in Islamic legal doctrine that a lender should not seek any personal gain from a qard al-hasan, acting solely for the sake of Allah's pleasure. The research investigates the suftajah as a precursor to the bill of exchange, a key instrument in the law of negotiable instruments. It begins by analyzing the term "suftajah" from a conceptual perspective, examining how it is defined in classical Islamic legal texts, dictionaries, and contemporary studies. Next, the study reviews various forms of suftajah practiced historically by merchants. Finally, the views of different Islamic schools of law on the legal ruling of suftajah are presented, tracing the development of these rulings over time and analyzing their legitimacy from a jurisprudential standpoint. Methodologically, the study relies on textual analysis of primary fiqh sources and comparative evaluation of legal opinions across different madhhabs.

Atıf/Citation: Can, Oğuzhan – Güney, Necmeddin. "Fıkhi Açıdan Süftece Uygulamaları". *Akif* 55/1 (2025), 1-23.
<https://doi.org/10.51121/akif.2025.74>

***Etik Beyan/Ethical Statement:** Bu çalışma 2023 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Necmeddin Güney danışmanlığında tamamlanan "İslam Hukukunda Süftece" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. / This article is derived from the master's thesis entitled 'Suftajah in Islamic Law,' submitted in 2023 to the Institute of Social Sciences, Necmettin Erbakan University, under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Necmeddin Güney.

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Tarihte ticari faaliyetlerin geniş coğrafyalara yayılması, beraberinde çeşitli zorlukları da getirmiştir. Özellikle tüccarlar, ikamet ettikleri yerlerin dışında yürüttükleri ticari işlemler sırasında sürekli olarak nakit paraya ihtiyaç duymakta, bu ihtiyaç zaman zaman oldukça yüksek meblağlara ulaşabilmekteydi. Bununla birlikte, nakit paranın taşınması sırasında çalınma, kaybolma gibi riskler ve para transferine ilişkin maliyetler de önemli sorunlar arasında yer almaktaydı.

Bu tür olumsuzluklar, ticari faaliyetlerin güvenliğini ve sürekliliğini tehdit ederken, tüccarları da çözüm arayışına itmiştir. Bu bağlamda geliştirilen yöntemlerden biri de kıymetli evrak kullanımıdır. Özellikle süftece, tarih boyunca ticari işlemlerde ve ekonomik hayatın işleyişinde önemli bir rol üstlenmiş; güvenli para dolaşımını sağlayarak ekonomik gelişime katkıda bulunmuştur.

Modern ve risksiz para transfer araçlarının henüz mevcut olmadığı dönemlerde, tüccarlar süftece uygulaması sayesinde yalnızca paranın nakli sırasında karşılaşılabilecekleri riskleri ve maliyetleri azaltmakla kalmamış, aynı zamanda gittikleri şehirlerde doğrudan nakit temin etme imkânına da kavuşmuşlardır. Bu yönüyle süftece, erken dönem bankacılık faaliyetlerinin temelini oluşturan önemli bir uygulama olarak öne çıkmıştır.

Süftecenin İslamiyet öncesi devirde de mevcut olduğu belirtilmektedir.¹ İslamiyet sonrası dönemde de bu muamele, ashab ve tâbiîn içerisinde yaygın olarak kullanılmış,² sonrasında ise ticaretin yanı sıra taşradan devlet merkezine vergi transferlerinde de önemli rol oynamıştır.³ Kur'ân-ı Kerim'de 'müdâyene ayeti'⁴ ile borçların yazıya geçirilmesinin vurgulanmış olması, Müslümanlar arasında süftece ve benzeri yazılı belgelerin kullanımına ayrıca olumlu katkı sağlamış olabilir.

Toplumların birbirleriyle yakınlaşmasında ve kültür alışverişlerinde ticaretin önemli bir rolü vardır. Bu bağlamda Müslümanların Avrupalı tacirler ile sürdürdüğü ticari bağlar neticesinde süftecelerın Batılı tüccarlarca da kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca günümüzde kullanılan polişe ve çekin köklerinin de süfteceye dayandığı savunulmaktadır.⁵ Batı toplumlarında kıymetli evrakların, her ne kadar sözlü muamelelerin Justinianus (527-565) tarafından yazıya geçirilmesinden sonra ortaya çıktığı söylene de bu yalnızca genel olarak bütün muamelelerin yazılı hale getirilme teşebbüsüdür. Müslüman tacirler arasında kullanımı yaygın olan süfteceyle kıyaslanamaz. Nitekim süftece benzeri polişe evraklarıyla Avrupa'da ancak 12. yüzyılda karşılaşmaktadır.⁶

Bu çalışmamızda öncelikle süftece kelimesinin anlamı üzerinde durulacak ve süftecenin türleri hakkında bilgi verilecektir. Süftecenin akit ve belge eksenli olmak üzere iki farklı tanımının yapıldığı ortaya konularak fıkıh eserlerinden her bir türe örnek verilip bu şekilde süftecenin kavramsal boyutu incelenecektir. Akabinde süftecenin unsurları tanıtılarak, süftecenin amaçları ve uygulanış biçimleri ortaya konulacaktır. Daha sonra süftece

¹ Metin Kıratlı - Mustafa Çakıcı, "Osmanlı Devleti ile İslam Dünyasında Kıymetli Evrak ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Etkileri", *Adalet Dergisi* 69 (2022), 377.

² Sefa Er, "Türk Hukuk Tarihi Açısından İslâm Hukukunda Kıymetli Evrak", *Adalet Dergisi* 71 (2023), 435.

³ Yunus Araz, "İslam İktisat Tarihinde İlkel Bir Bankacılık Örneği: Cehbezler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/2 (Aralık 2018), 30.

⁴ el-Bakara 2/228.

⁵ Afra Uysal, *Mecelle'de Havale Akdi* (İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2022), 288.

⁶ Naci Kınacıoğlu, *Kıymetli Evrak Hukuku* (Ankara, 1993), 7.

hususundaki meşruiyet tartışmaları, sahâbe ve tâbiîn görüşleri ile dört mezhep âlimlerinin değerlendirmeleri çerçevesinde incelenecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Sözlük Anlamı

Köken itibarı ile Farsça olan *süftece* (s-f-t-c), daha sonra Arapçaya geçmiş bir sözcüktür. Arapça çoğulu *sefâtîc* veya *süftecât* şeklindedir ve Farsçada “sağlam şey” anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁷ Bu kelime aslında Farsça *süfte/sefte/sifte* (sağlam-katı)⁸ ve *çiz* (şey) sözcüklerinden meydana gelen bir tamlamadır. *Seftece* şeklinde de telaffuz edildiği belirtilmiştir.⁹ Borcun bir belge ile sağlamlaştırılmasını yani güvence altına alınmasını anlam olarak içermesi nedeniyle böylece isimlendirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁰

1.2. Terim Anlamı

Fıkıh eserleri incelendiğinde *süftece*, akit veya belge olması yönünden temelde iki farklı biçimde tarif edilmektedir. *Süftece* uygulamasına yönelik yapılan tanımların gelişim ve olgunlaşma sürecinin takip edilebilmesi için bu başlık altında, temsil gücü yüksek tarifler tercih edilmiştir. Ayrıca aşağıda yer alan akit ve belge eksenli tasnif, tarafımızca yapılmış özgün bir sınıflandırmadır.

1.2.1. Akit Eksenli Tanım

Süftece, bu tanımda akdin bizzat kendisi olarak ele alınmakta ve iki kişi arasında gerçekleşen bir karz ya da havale akdi olarak tanımlanır. Kitaplarında bu tarif türünü tercih eden fakihler, *süfteceyi* belgeyle pekiştirilmiş bir karz veya havale sözleşmesi olarak tanımlamaktadır.¹¹

Akit temelli tarife, *el-Hidâye*’nin müellifi Merğînânî’nin (öl. 593/1197) *süftece* tarifi örnek verilebilir. “*Süftece; borç verenin, yol güvenliğini sağladığı bir karz akdidir.*”¹² Bir başka Hanefi fakihi Ekmeleddîn el-Bâbertî (öl. 786/1384) de *süfteceyi* şöyle tanımlamıştır: “(Bir kimsenin) *Başka bir yerde arkadaşına/vekiline ödemesi için bir tâcire karz olarak mal vermesidir.*”¹³ Yine bir diğer Hanefi fakihi İbnü’ş-Şihne (öl. 882/1477) yukarıda geçen iki tanımlı birleştirir nitelikte *süfteceyi* şöyle tanımlamaktadır: “*Başka bir yerde (mukrizin) arkadaşına ödemesi üzere yoldaki riskleri ortadan kaldırmak için bir tüccara karz yoluyla mal verilmesidir.*”¹⁴

Son dönem Osmanlı Hanefi fakihlerinden İbn Âbidîn (öl. 1252/1836) ise *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr* isimli kitabında *süfteceyi*, paranın başka bir yere aktarımı esnasında olası

⁷ İbrahim Olgun - Draşan Cemşit, *Farsça Türkçe Sözlük* (Ankara, 1984), 202.

⁸ İlmî b. İbrahim Mustafa, *Tuhfetü’l-ihvân ve hediyyetü’s-sıbyân* (İstanbul, 2018), 110; Ziya Şükun, *Farsça-Türkçe Luğat: Ferheng-i Ziyâ Gencîne-i Güftâr* (İstanbul, 1984), 2/1205.

⁹ Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-munîr* (Beyrut, 1997), 145.

¹⁰ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, (Kuveyt, 2001), 6/39.

¹¹ Burhânuddîn Ebu’l-Hasen Ali b. Ebû Bekir Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti’l-mübtetî* (Beyrut, 2004), 3/100; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nehru’l-fâik* (Beyrut, 2002), 3/591; Lisanuddîn İbnü’ş-Şihne, *Lisânu’l-hükkâm* (Kahire, 1973), 261; Molla Hüsrev, *Dürrü’l-hükkâm fî şerhi Ğureri’l-ahkâm*, (Kahire, ts.), 2/310; İbrahim b. Muhammed Halebî, *Mülteka’l-ebhur* (Beyrut, 1998), 209; *el-Fetâva’l-Hindiyye* (Mısır, 1893), 3/294; Abdülganî Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb* (Beyrut, 2014), 84.

¹² Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/100. (وَهُوَ قَرْضٌ اسْتَفَادَ بِهِ الْمُقْرِضُ أَمِنْ خَطَرِ الطَّرِيقِ)

¹³ Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud Bâbertî, *el-‘Înâye Şerhu’l-Hidâye*, (Mısır, 1970), 7/250. (أَنْ يَدْفَعَ إِلَى تَاجِرٍ مَالًا قَرْضًا) (وَهِيَ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى تَاجِرٍ مَالًا بِطَرِيقِ الْإِقْرَاضِ لِيَدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقٍ لَهُ فِي بَلَدٍ آخَرَ لِيُشَقِّطَ خَطَرَ الطَّرِيقِ)

¹⁴ İbnü’ş-Şihne, *Lisânu’l-hükkâm*, 261. (وَهِيَ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى تَاجِرٍ مَالًا بِطَرِيقِ الْإِقْرَاضِ لِيَدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقٍ لَهُ فِي بَلَدٍ آخَرَ لِيُشَقِّطَ خَطَرَ الطَّرِيقِ)

risklerden korunmak gayesiyle verilen bir karz olarak tanımlamıştır.¹⁵ *Hukuk-i İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*'nun müellifi Ömer Nasûhi Bilmen (öl. 1971) ise süfteceyi, ödeme emri/havale içeren bir karz akdi olarak kabul etmiştir.¹⁶

Modern dönemde ise çağdaş İslam hukukçusu Vehbe Zuhaylî (öl. 2015) tarafından süftece şöyle tarif edilmektedir: “Bir kişinin başka bir kişiye bir beldede borç vermesi ve bu borcun, borçlunun kendisi veya onun vekili ya da borçlunun bir alacaklısı tarafından, başka belirli bir beldede, alacaklıya ya da onun vekiline veya alacaklısının bir alacaklısına ödenmesi şeklinde gerçekleşen bir mali işlemdir”.¹⁷ Çağdaş İslam iktisatçılarından Refik Yunus Mısırlî (öl. 2021) de süftece muamelesini şöylece tanımlamıştır: “Süftece, bir tüccarın belirli bir yerde borç alanın kendisinden veya vekilinden farklı bir mekânda tahsil edilmesi için başka bir tüccara borç vermesidir.”¹⁸

Üstte yer alan tanımlar, süftecenin yalnızca karz sonucunda gerçekleştiği izlenimi verse de çok yaygın olmamakla birlikte, mevcut bir alacağın (deynin) ödeme aracı olarak da düzenlendiği bilinmektedir.¹⁹

1.2.2. Belge Eksenli Tanım

Belge eksenli tanım çeşidinde süftece; karz sözleşmesinin, vadeli bir satım akdinden doğan borcun veya havale sözleşmesinin yazılı olarak ifade edildiği bir ispat vasıtası şeklinde tanımlanmaktadır. Eserlerinde bu tanım çeşidine yer veren fıkıh âlimleri, akdin tarafları arasındaki borçla ilgili yazışmayı süftece olarak tanımlamış ve süfteceyi, akdin kendisinden ziyade akdin asli olmayan bir parçası olarak kabul etmiştir.²⁰

Hanefi klasiklerinden *el-Kitâb*'ın şârihi Ebû Bekir el-Haddâd'ın (öl. 800/1037) *el-Cevheretü'n-neyyire* isimli kitabında yer alan süftece tanımı, belge eksenli tarif türüne misal olarak getirilebilir. Süfteceyi bir belge olarak kabul eden müellif, şu ifadeleri kullanmaktadır: “Süftece bir evraktır. Bu evrakın kullanım şekli ise şöyledir: Bir tâcirin, (bir başkasına) filanca yerdeki vekiline borcu bana ödemesi için bir belge düzenlemen şartıyla sana bu dirhemleri borç verdim demesi ve borcu alan kimsenin de bunu kabul etmesidir.”²¹ Bir başka Hanefî fakihi Zeynüddîn İbn Nüceym'in (öl. 970/1563) *el-Bahru'r-râik* adlı kitabındaki tarif de bu kategoriye örnektir: “Süftece, mal sahibinin vekiline vermiş olduğu bir başkasına borç verme yetkisini ifade eden kendisiyle yol risklerinden emin olduğu bir belgedir.”²²

¹⁵ Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Mısır, 1966), 5/350. (وَصُورَتْهَا أَنْ يَدْفَعَ إِلَى)

¹⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul, ts.), 6/287. (... havale manasında bir nevi ikraz muamelesidir. Menfaat mülahazasına müstenit ve ödeme mektubu yazmak şartına bir karz mahiyetinde olduğundan...)

¹⁷ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıhku'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dimaşk, ts.), 5/496. (هي معاملة مالية يقرض فيها إنسان قرضاً لآخر في بلد ليوفيه المقرض أو نائبه أو مدينه إلى المقرض نفسه أو نائبه أو دائته في بلد آخر معين)

¹⁸ Refik Mısırlî, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi'r-riba fi'l-İslâm”, *Mecelletü'l-ebhâsi'l-iktisâdi'l-İslâmî* 2 (1984), 1. (السفحة بأن أحدهم يقرض آخر مالاً في مكان، ليوفيه المقرض (أو نائبه) إلى المقرض نفسه (أو نائبه) في مكان آخر.)

¹⁹ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut, 1999), 6/468; Mısırlî, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi'r-riba fi'l-İslâm”, 1.

²⁰ Muhammed b. el-Hasen Şeybânî, *el-Asl* (Beyrut, 2012), 3/26; Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır, ts.), 14/37; Zeynüddin b. İbrâhim el-Mısırlî İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, ts., 6/276; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, 145; Ebu Bekir Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, ts., 318; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/287; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed 'İlîş, *Minehu'l-celîl Şerhu Muhtasari'l-Halîl* (Beyrut, 1989), 5/406.

²¹ Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 318. (وَهُوَ الْوَرَقَةُ وَصُورَتُهُ أَنْ يَقُولَ التَّاجِرُ أَقْرَضْتُكَ هَذِهِ الدَّرَاهِمَ بِشَرْطِ أَنْ تَكْتُبَ لِي كِتَابًا إِلَى وَكِيلِكَ بِبَلَدٍ كَذَا فَيُجِيبُهُ إِلَى ذَلِكَ)

²² İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 6/276. (هِيَ كِتَابُ صَاحِبِ الْمَالِ لَوَكِيلِهِ أَنْ يَدْفَعَ مَالاً قَرْضًا بِأَمْنٍ بِهِ خَطَرُ الطَّرِيقِ)

Bunların yanı sıra Mâlikî âlimlerden Karâfî (öl. 684/1285) *ez-Zehîra* isimli kitabında süftecenin bir belge olduğunu belirtmektedir: “*Borçların vadelerinin yazıldığı bir kâğıttır*”²³ Farklı bir Malikî fakihî Mevvâk (öl. 897/1492) ise süftecelerinin borç havalelerini içeren bir evrak olduğunu ifade etmiştir.²⁴ *Mecelle* şârihi Ali Haydar Efendi (öl. 1935) de *Mecelle* 1578. maddeyi²⁵ şerh ederken konuyu süftece ile irtibatlandırmış ve bu uygulamayı şöylece tanımlamıştır: *Altında mührü/imzası bulunan kimsenin, belgeyi taşıyan kimseye borcunun olduğunu belirten bir senettir.*²⁶

Mâlikî fıkıh kitaplarında süftecenin çoğunlukla belge olarak tanımlandığı görülmektedir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî literatüründe süftecenin fıkhi hükmü beyan edilirken “süftece yazmak”, “vermek”, “almak” gibi ifadelerle karşılaşılmaktadır.²⁷ Bütün bu ifadeler de süftece ile aynı zamanda bir belgenin kastedildiğini destekler niteliktedir.

Fıkıh literatüründeki farklı süftece tanımlarını birlikte dikkate aldığımızda süfteceyi en kapsamlı şekliyle şöyle tanımlayabiliriz: “Süftece; bir şahsın veya vekilinin bir başka yerde bizzat kendisine, vekiline veya alacaklısına ödenmesi için bir şahsa veya vekiline borç vermesi, bir borcu havale etmesi veya söz konusu borcun ya da havalenin ispat belgesidir.”

2. Uygulama Çerçevesi

2.1. Süftecenin Unsurları

Süftece uygulaması için birtakım öğelere gereksinim duyulmaktadır. Bunlardan bazıları zorunlu iken, diğerleri ise işlemin düzenli bir şekilde yürütülmesi için destekleyici öğelerdir.

Tahâvî (öl. 321/933) *eş-Şurûtu's-sağîr* adlı kitabında süftecenin ödendiğine dair düzenlenecek belgeyi tanımlarken süftecenin unsurlarını da izah etmiştir. Bu bağlamda, bir süftecede, akdin tarafları, belgenin düzenlendiği tarih, ödeme tarihi (gün, ay, yıl olarak), akdin konusu olan meblağ yer almalıdır.²⁸ Başka fıkıh kitaplarında mevcut bulunan süftece tanımlarından da istifade ederek süftecenin öğeleri şöylece sıralanabilir:²⁹

Belirli bir bedel: Süftecede ödenmesi talep edilen mal veya parayı ifade etmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, malın veya paranın cinslerinde herhangi bir farklılık olmamasıdır. Zira farklı para birimleri ile gerçekleştirilen bir süftece işleminde sarf hükümleri gereği bedellerin peşin olması şarttır. Ancak süftecenin bir yerden başka bir yere düzenlenen bir ödeme emri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bedellerin peşin teslim edilmesi şartı ihlal edilmiş olur ve bu da ribâ durumunun ortaya çıkmasına sebep olabilir. Benzer şekilde, para dışındaki ribevî mallar için de aynı durum söz konusudur.

Lehdâr: Süftece uygulamasında alacaklı olan kişidir. Bu kişi, alacaklının doğrudan kendisi olabileceği gibi vekili veya alacaklısı olması da mümkündür. Bu uygulamanın bir ikraz işlemini

²³ Ebu'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. İdrîs Karâfî, *ez-Zehîra fi'l-fikh* (Beyrut, 1994), 5/293. (وَهِيَ الْبُطَاقَةُ تُكْتَبُ فِيهَا أَجَالُ الدُّيُونِ)

²⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Abderî Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl alâ Muhtasari Halîl* (Beyrut, 1994), 6/532.

²⁵ *Mecelle*, md 1578: “*Mukarrun leh'te fahiş bir cehalet olmaması gerekir.*”

²⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Mecelleti'l-ahkâm*, 1991, 4/94.

²⁷ Şeybânî, *el-Asl*, 3/26; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut, 1999), 5/356; Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Kâfî fi fikhî'l-İmâm Ahmed* (Lübnan, 1994), 2/72; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3/294.

²⁸ Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *eş-Şurûtu's-sağîr* (Bağdat, 1974), 563.

²⁹ Cengiz Kallek, “Süftece”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/20.

ihativa ettiği göz önünde bulundurulduğunda³⁰ lehdârın borç verme ehliyetine sahip ve reşit bir şahıs olması gerekir.

Muhatap: Borçlu olan kişidir. Bu şahıs, borçlunun kendisi de vekili de olabilir.

Keşideci: Belgeyi tanzim eden kişiyi ifade etmektedir. Genellikle süfteceyi düzenleyen üçüncü kişiler için kullanılsa da süftecenin gerçekleşmesinde bir keşidecinin varlığı şart değildir. Taraflardan herhangi biri de bu görevi yerine getirebilir. Ancak cehbezler bu işi üstlenen önemli bir meslek grubu olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹

Düzenleme yeri ve tarihi: Süftecenin tanzim edildiği mekânı ve zamanı belirtir.

Vade: Süftecede ifade edilen para/malın ödeme zamanına işaret eden husustur.

Yer: Bedelin nerede tahsil edileceğini belirten husustur.

Süftece işleminin havale veya karz sözleşmesi olduğu dikkate alındığında, akdin konusu olan meblağ, borçlu, alacaklı ve muhâlun aleyh akdin temel unsurlarını oluştururken, diğer unsurlar ise tamamlayıcı özellik taşımaktadır. Çünkü süftece, genellikle bu unsurları içerse de bunların eksikliği durumunda da geçerliliğini korumaktadır. Örneğin, süftece keşidecisi pratikte farklı bir üçüncü şahıs olarak görünse de bu kişinin başka biri olması elzem değildir; taraflardan biri de bu görevi üstlenebilir.

Bunun yanı sıra, pratikte bu sözleşmenin yazılı şekilde kayda geçirilmesi söz konusu olsa da teorik olarak taraflar, herhangi bir yazılı belge olmaksızın sadece sözlü olarak da süftece işlemini gerçekleştirebilirler.³²

2.2. Süftecenin Tanzim Sebepleri ve Temel İşlevleri

Süftece, temel olarak iki ana sebepten ötürü tanzim edilmektedir. Süfteceler, paranın taşıma gücü nedeniyle düzenlendiği gibi paranın transferi istenilen yere nakli sırasında karşılaşılması olağan çalınma ve gasp gibi tehlikelerden korunmak amacıyla da tanzim edilmektedir. İslâm hukuku eserlerinde süftecenin tanzim sebepleri içerisinde yaygın olarak olası yol risklerinden korunma gayesi karşımıza çıkmaktadır. Süftecenin temel işlevi, şehirler ve ülkeler arasında paranın güvenli bir şekilde transferini sağlamaktır. Bununla birlikte, paranın dolaşımını kolaylaştırarak ekonomik hayatı canlandırması, borç ilişkilerini yazılı belgelerle güvence altına alarak muhtemel ticarî ihtilafların önüne geçmesi ve düzenlendiği döneme dair bilgi ve verileri muhafaza ederek tarihî belgeler niteliği taşıması gibi çeşitli fayda ve işlevlerinden de söz etmek mümkündür.³³

2.3. Süftecenin Uygulama Biçimleri ve Mahiyeti

Süftece uygulamasının çeşitlerini, zihinlerde daha somut hale getirmek için bu başlık altında örneklerle ele alacağız. Fıkıh kaynakları incelendiğinde süftecenin beş farklı şekilde hazırlandığı görülmektedir:

a) Alacaklı-Borçlu Merkezli Süftece: Süftecenin bu türünde üçüncü şahıslar devreye girmeden işlem doğrudan alacaklı ve borçlu arasında gerçekleşir. Borcu alan kişi (ki borcu

³⁰ Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi'sherâi'* (Mısır, 1910.), 6/92; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 209.

³¹ Mustafa Hizmetli, "Abbâsîler Döneminde Para Basımı". *İSTEM* 15 (2010), 103.

³² Ali Ekber Çınar, "Situating an Informal Funds Transfer System in Islamic Legal Theory: The Origin of Hawala Revisited". *Darulfunun İlahiyat* 33/1 (30 Haziran 2022), 31.

³³ Nicholas Dylan Ray, "The Medieval Islamic System of Credit and Banking: Legal and Historical Considerations," *Arab Law Quarterly* 12, no. 1 (1997), 70-71.

mukrizin vekilinden de alabilir) başka bir şehirde borcu kendisinden alacaklı olan kişiye ödemektedir.

İmam Muhammed'in (öl. 189/805) *el-Hucce 'alâ ehli'l-Medine* adlı eserindeki tarifinde bu türe bir işaret vardır: "*Bir adamın bir başka adama bir miktar dirhem verip borç verdiği mal hususunda bir belge düzenlemesi ve bu borcu Kûfe'de tahsil etmesidir.*"³⁴ Fîrûzâbâdî de (öl. 770/1368-69) süfteceyi alacaklı-borçlu merkezli izah etmektedir: "*Birisinin bir başkasına mal vermesidir. Öyle ki malı alan kişinin, borcu verenin ülkesinde/şehrinde malı bulunmakta olup, orada borcunu edâ etmektedir.*"³⁵

b) Alacaklı Vekili-Borçlu Merkezli Süftece: Süftecenin bu türünde tahsilat işlemi borçlu ile alacaklının vekili arasında gerçekleşmektedir. Borcu alan kişi farklı bir mahalde alacaklının vekiline ödeme gerçekleştirmektedir. İbnü'l-Hümâm (öl. 861/1457) süftecenin bu uygulama çeşidini şu şekilde açıklamaktadır: "*Bir beldede, bir yolcuya, mukrizin vekiline veya arkadaşına başka bir yerde ödenmek üzere yolda ortaya çıkması muhtemel risklerden korunmak amacıyla borç verilmesidir.*"³⁶

c) Borçlu Vekili-Alacaklı Merkezli Süftece: Bu tür bir süftece işleminde tahsilat borçlunun vekili ile alacaklının kendisi arasında gerçekleşmektedir. Alacaklı, bir şahsa borç verdikten sonra, belirlenen başka bir yerde o şahsın vekilinden borcunu almaktadır. Kudûrî'nin (öl. 428/1037) *el-Muhtasar* adlı eserini şerh eden Ebû Bekir el-Haddâd (öl. 807/1397) süfteceyi bu biçimiyle betimlemektedir: "*Bir tâcirin, (borç isteyene) 'filanca yerdeki vekiline borcu bana ödemesi için bir belge düzenlemen şartıyla sana bu dirhemleri borç verdim' demesi ve borcu alan kimsenin de bunu kabul etmesidir.*"³⁷

Sahâbeden Zübeyr b. Avvâm'ın da Mekke'de bazı kişilerden borç alması, alacaklıların ise bu meblağları Irak'ta Musab b. Zübeyr'den tahsil etmeleri, süftecenin bu çeşidine örnek olarak verilebilir.³⁸

d) Vekiller Merkezli Süftece: Süftecenin bu türünde ödeme tamamen vekiller aracılığıyla gerçekleşir. Alacaklı ve borçlu herhangi bir şehir değişikliği yapmadan ödeme işlemi vekilleri vasıtasıyla başka bir yerde yapılmaktadır. Alacaklının vekili ilgili borcu borçlunun vekilinden tahsil etmektedir.

e) Havale Merkezli Süftece: Süftecenin beldeler arasında para transferini kolaylaştıran yazılı bir ispat aracı olduğunu dikkate aldığımızda, havale muamelelerinin de bu yolla gerçekleştirilmesi olağan bir durumdur. Süftecenin bu türünde söz konusu borç havale yoluyla başkasına aktarılmakta olup, pratikte mutlak veya mukayyet olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Mutlak havale çeşidinde muhil ve muhâlun aleyh arasında gerçekleşen muamele, daha önce aralarında bulunan herhangi bir borcu kapsamamaktadır. Mukayyet havale türünde ise borçlu, başka bir mahaldeki kendisinden alacaklı olduğu kişiye bir süftece tanzim eder ve bu belge aracılığıyla borcunu karşı tarafa ödemesini ister. Alacaklı, borç verdiği kişinin borçlusundan tahsilatı gerçekleştirir. Aynı şekilde alacaklının kendisinin borcu bulunduğu kişiye yönelik süftece muamelesi gerçekleştirilebilir ve bu durumda süftece borçlusu söz konusu meblağı alacaklının borçlu olduğu kişiye öder.

³⁴ Muhammed b. el-Hasen Şeybânî, *Kitâbu'l-Hucce alâ ehli'l-Medîne* (Beyrut, ts.), 2/609.

³⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît* (Beyrut, 2013), 193. (أَنْ يُعْطِيَ مَالًا لِأَخَرٍ وَلِأَخِيذٍ مَالًا فِي بَلَدٍ الْمُعْطَى قَبُولُهُ إِذَا مَا)

³⁶ Kemalüddîn İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Kahire, 1970), 7/250. (وَصُورَتُهُ أَنْ يَدْفَعَ فِي بَلَدٍ إِلَى مُسَافِرٍ قَرْضًا لِيَدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقِهِ أَوْ وَكِيلِهِ مَثَلًا) (فِي بَلَدٍ أُخْرَى لِيَسْتَفِيدَ بِهِ أَمْرَ خَطَرِ الطَّرِيقِ)

³⁷ Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 318. (وَصُورَتُهُ أَنْ يَقُولَ التَّاجِرُ أَقْرَضْتُكَ هَذِهِ الدَّرَاهِمَ بِشَرْطٍ أَنْ تَكْتُبَ لِي كِتَابًا إِلَى وَكِيلِكَ بِبَلَدٍ كَذَا فَيَجِيبُهُ إِلَى ذَلِكَ)

³⁸ Ebu Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm el-Yemânî San'ânî, *el-Musannef* (Beyrut, 1983.), 8/140.

Yukarıda geçen bu uygulama türlerinden en yaygın olanının ikinci sıradaki alacaklı vekili-borçlu merkezli süftece çeşidi olduğunu söyleyebiliriz. Zira tarih ve fıkıh kaynaklarında yer alan örnekler çoğunlukla bu kategoriyle ilişkilidir.

Süftecelerın çoğunlukla karz neticesinde düzenlenmesi sebebiyle fıkıh eserlerinde de genellikle bu başlık altında incelendiğı ve karz kabul edildiğı görölmektedir. Klasik İslam hukuku eserlerinde konunun bazen havale babında ele alınması, bazı fıkıhçılara süftecelerın sadece borcun havalesi olduğunu düşündürmüştür. Fakat süftecenin tüm kategorilerinin havale kapsamında kabul edilmesi doğru olmayacaktır. Nitekim alacaklı-borçlu merkezli süftecelerde üçüncü bir kişinin varlığı söz konusu değildir. Bunun yanı sıra üçüncü şahısların dâhil olduğu süftecelerde de bu kişilerin vekil olma durumları göz ardı edilmemelidir.

Havale olarak nitelendirilemeyen süfteceleri göz önünde bulundurursak süftecenin bazı fakihlerce havale konusu içerisinde ele alınması, havale merkezli süftece çeşidini göz önünde bulundurmaları nedeniyle olduğu söylenebilir. Aynı şekilde akitte bir havale muamelesi söz konusu olmamasına rağmen süftecenin havale babında değerlendirilmesinin, borcun üçüncü bir kişi tarafından ödenmesi halinde, yol riskinin ve para transfer masraflarının borçluya yüklenmesi (lafzen havâle edilmesi) itibarı ile mecazi bir sınıflandırma olduğu da ifade edilebilir.

3. Meşruiyet Tartışmaları

3.1. Sahabe-Tâbiîn Görüşleri

Ashab devrinde süfteceler hususunda ileriki zamanlarda mezhepler üzerinde yansıması olacak iki farklı kanaat mevcuttur. Bunlardan ilki süftece uygulamasında herhangi bir beis görölmemesi ve bu işlemin serbest bırakılmasıdır. Sahâbîlerden bazıları süfteceleri kendi aralarındaki ticari işlemlerde kullanıyordu. Örneğın Zübeyr b. Avvâm, bulunduğu yerde tüccardan çeşitli borçlar alır, başka şehirlerde çalışan işçilerine (acentalarına) süfteceler yazar ve alacaklılar borçlarını belirtilen yerlerde tahsil ederlerdi.³⁹ Süftecenin uygulanış biçimlerinden borçlu vekili-alacaklı merkezli gerçekleşen bu süftece işlemi İbn Abbas'a sorulmuş, kendisi bu tür bir uygulamada herhangi bir sakınca bulunmadığını söylemiştir.⁴⁰

Süfteceleri mekruh kabul eden sahâbîler de vardır. Bu hususta İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet vârid olmuştur: Hz. Muhammed (sav.) İbn Mes'ud'un eşi Zeynep'e Hayber arazilerinden belirli bir miktar hurma ve arpa vermişti. Asım b. 'Adıyy, Zeynep'ten bu mahsulü Medine'de ödenmek üzere borç almak istediğinde Zeynep Hz. Ömer'e sormadan bunu yapamayacağını belirtmiştir. Konu Hz. Ömer'e iletilindiğinde, ürünün helak olması durumunda tazmin yükümlülüğünün durumuna dair bir soru yöneltti. İbn Abbas, Hz. Ömer'in verdiği bu cevaptan hareketle, onun söz konusu uygulamayı mekruh gördüğü sonucuna vardığını ifade etmiştir.⁴¹ Veki' b. el-Cerrâh (öl. 197/812) da Hz. Ömer'in (r.a.) süftecelerle ilgili mekruh kanaati taşıdığını kaydetmiştir.⁴²

Süfteceler hususunda tâbiîn zamanında da mekruh ve caiz olmak üzere iki farklı görüş ile karşılaşmaktayız. Örneğın İbn Sîrîn (öl. 110/729) süftece işlemi hususunda şu ifadeleri kullanmaktadır: *"Burada bir kimseye buğday borç vermek ve onu başka bir yerde tahsil etmek – eğer yol güvenliği şart koşulursa- mekruhtur. Ancak tamamen iyilik ve hayır amacıyla yapılmışsa*

³⁹ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (Lübnan, 1989), 4/358; Seybânî, *el-Hucce*, 2/609; Serahsî, *el-Mebsût*, 14/37.

⁴⁰ San'ânî, *el-Musannef*, 8/140.

⁴¹ San'ânî, *el-Musannef*, 8/140.

⁴² İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâ'idil-mesânidi's-semâniye*, 1998, 7/322.

herhangi bir sakıncası yoktur.”⁴³ Ayrıca tâbiînden İbrahim en-Neha’î’nin de (öl. 96/714) süfteceleri mekruh bağlamında değerlendirdiği belirtilmekte;⁴⁴ buna karşılık Meymûn b. Ebî Şebîb’in (öl. 83/701) ise süftecelerden istifade ettiği nakledilmektedir.⁴⁵

Hasan Basrî’ye (öl. 110/728) “*Basra’da sarraflara belirli miktarda dinar borç veriyorum ve karşılığında süftece alarak bu borcu Kûfe’de tahsil ediyorum*” şeklinde bir soru sorulmuş, Hasan Basrî de (öl. 110/728) şu ifadelerle karşılık vermiştir: “*Bu işlem yalnızca malın hırsızlar tarafından çalınmasını engellemek için yapılır. Menfaat sağlayan hiçbir borçta hayır yoktur.*”⁴⁶ Buradan anlaşıldığı üzere Hasan Basrî de süftece ile ilgili olumsuz kanaat taşımaktadır. Buna karşın Said b. el-Müseyyeb’e göre (öl. 94/713) ise süftece uygulamasında hiçbir beis bulunmamaktadır.⁴⁷

Bazı tâbiîn ise farklı bir yerde ödenmesini diledikleri borçların transfer maliyetlerini kendileri karşılamışlardır. Örneğin Tâvûs b. Keysân’ın (öl. 106/725) oğlu Abdullah babasının şöyle yaptığını nakletmektedir: “*Babam bir topluluğa buğday borç verdi ve bunu Cened denilen yerde almak istediğini söyledi ve bulunduğu yer ile Cened arasındaki mesafenin nakliye ücretini karşıladı.*”⁴⁸ Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778) ise kendisinden bir rivayette taşıma masraflarının ödenmesinin mekruh olduğunu belirtmiştir. Fakat şahsın kendi arzusuyla ödemesi hâlinde uygulamada bir sakıncanın bulunmadığını kaydetmiştir.⁴⁹

Sahâbe ve tâbiîn devri âlimlerinden konuyla ilgili farklı görüşler kaynaklarda yer almıştır. Bu âlimlerin yaklaşımlarını toplu olarak ele aldığımızda: Hz. Ali, İbn Abbas, Hasan b. Ali, İbn Sîrin, Abdurrahman b. Esved, Atâ b. Ebi Rebah, Süfyan es-Sevrî, İshak b. Râhûye, Said b. el-Müseyyeb, Meymûn b. Ebî Şebîb’den yol güvenliği veya farklı herhangi bir şahsi faydanın öne sürülmediği süfteceleri mubah kabul ettikleri aktarılmıştır. Hz. Ömer, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Neha’î’den ise süftece uygulamasını mekruh olarak değerlendirdikleri nakledilmiştir.⁵⁰ Bu hususta caiz gören ve görmeyenlerin esasları hakkında mezheplerce bazı temellendirmeler yapılmış olup aşağıda yer verilecektir.

3.2. Mezheplere göre Süftecenin Hükümü

3.2.1. Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebinde süftece hususunda aslî yaklaşım, “*menfaat getiren her karz ribâdır*” hadis-i şerifine istinaden tahrimen mekruh olmasıdır.⁵¹ Fakat bu kerâhet durumu sözleşme yapılırken borçtan şahsi bir çıkar sağlama güdüsüyle karzın farklı bir mahalde ödenmesinin koşul olarak öne sürülmesine veya bu konuda yaygın bir örfün varlığına dayanmaktadır.⁵²

Süftece meselesi Hanefî eserlerinde bazen karz babında borcun ödenmesi anında gönül rızası ile yapılan fazla ödeme meselesi ile birlikte, bazen de havale konusu içerisinde incelenmiştir. Süftecenin fikhî hükmünün daha anlaşılır olabilmesi ve mezhep içindeki süftece

⁴³ San’ânî, *el-Musannef*, 8/140. (إِذَا مَا سَلَفَتْ رَجُلًا هَاهُنَا طَعَامًا فَأَعْطَاكَه بِأَرْضٍ أُخْرَى، فَإِنْ كَانَ يَشْتَرِطُ فَهُوَ مَكْرُوهٌ، وَإِنْ كَانَ عَلَى وَجْهِ الْمَغْرُوفِ فَلَا بَأْسَ.)

⁴⁴ San’ânî, Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. 8, s. 140.

⁴⁵ Ali b. el-Ca’d Ebû’l-Hasen, *Müsnedü Ebi’l-Ca’d* (Beyrut, 1990), 49.

⁴⁶ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef fi’l-ehâdis ve’l-âsâr*, 4/359.

⁴⁷ Abdullah b. Muhammed Ebû’s-Şeyh, *Zikrû’l-akrân ve rivâyetühüm ‘an ba’zihim ba’zan* (Beyrut, 1996), 62.

⁴⁸ San’ânî, *el-Musannef*, 8/140. (كَانَ أَبِي سَلَفَ قَوْمًا طَعَامًا مِنْ أَرْضِهِ، وَهِيَ أَقْرَبُ مِنَ الْجَنَدِ مِنْ أَرْضِهِمْ، فَقَالَ: «اجْلُوهُ إِلَى الْجَنَدِ»، وَأَعْطَاهُمْ كِرَاءَ مَا بَيْنَ أَرْضِهِ، وَالْجَنَدِ.)

⁴⁹ San’ânî, *el-Musannef*, 8/141.

⁵⁰ Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Suudi Arabistan, 1997), 4/240.

⁵¹ Şeybânî, *el-Hucce*, 2/609; Şeybânî, *el-Asl*, 3/26.

⁵² İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, 7/251.

ile ilgili hüküm ve fetvaların gelişim sürecinin daha rahat takip edilebilmesi için burada Hanefî âlimlerin konu ile ilgili görüşlerini kronolojik olarak aktaracağız.

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (öl. 189/805) *el-Asl* ve *el-Hucce 'alâ ehli Medine* adlı eserlerinde süftece uygulamasının hükmü ile ilgili şöyle demektedir:

*"Bir adamın başka bir kimseden Basra'da ödenmek üzere borç alması fasittir, böyle bir işlem câiz değildir. Zira bu borç menfaat içeren bir borçtur. Bu da haramdır⁵³. Borç verilen dirhemler mekâna bağlı olmaksızın dilendiği takdirde hemen geri istenebilir. Aynı şekilde süfteceler de böyledir. Bir kimsenin başka birine belirlenen başka bir yerde ödenmek üzere bin dirhem borç vermesi de haramdır. Dirhemler dilendiği takdirde hemen geri istenebilir. Ancak herhangi bir şart koşmaksızın borç verse ve süftece düzenlense bunda bir sakınca yoktur, caizdir. Çünkü akit, şartsız bir şekilde gerçekleşmiştir."*⁵⁴

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere İmam Muhammed'e göre süftecenin cevazı, akit inşa edilirken şahsi bir çıkar sağlama güdüsüyle herhangi bir şekilde şart koşulmamasına bağlıdır. Çünkü şartsız düzenlenen süftecelerde bir beis bulunmamaktadır.

Serahsî (öl. 483/1090[?]), süfteceyi karz bâbında karzda herhangi bir menfaatin şart olarak öne sürülmemesi konusunda birlikte ele almış, bazı sahâbîlerin süfteceleri kullandığını ifade etmiş, onların süfteceyi şahsi bir çıkar sağlama amacı gütmekten ve herhangi bir şart öne sürmeden yaptığını belirtmiş, yasaklanmış olanın karza koşul biçimiyle ilave edilen menfaat olduğunun altını çizmiştir. Süftecenin hükmü hakkında Serahsî şunları ifade etmiştir:

*"Halk arasında uygulanmakta olan süftece mekruhtur. Ancak şartsız bir şekilde borç verilir ve süftece düzenlenirse bu tür bir süftecede beis yoktur. Şayet borçta herhangi bir menfaat şart koşulursa bu borç mekruh kabul edilmiştir. Çünkü borç veren kendisinden muhtemel transfer risklerini uzaklaştırarak ek fayda elde etmektedir."*⁵⁵

Bedeli belli bir süre sonra başka bir yerde teslim edilmek üzere bir malın satın alınması ise karz akdinin aksine Serahsî tarafından caiz kabul edilmiştir.⁵⁶ Ancak satım akdine konu olan malın bedelinde herhangi bir taşıma zorluğu mevcut değilse vadesi dolduğunda belirlenen yere varmadan da tahsilat talep edilebilir. Taşıma maliyeti olması halinde ise üzerine anlaşılan yere varmadan talep edemez. Bu meselenin karzdan farklı olduğunu kaydeden Serahsî, karzda müstakrizin mislini ödemekle mükellef olduğunu ve bunun da başka bir yerde ödenmesinin şart koşulmasının caiz olmadığını belirtmiştir. Çünkü teslim mekânının şart koşulması, teslim vaktinin şart koşulması gibidir. Bu ise karz akdinde bağlayıcı değildir.⁵⁷

Süfteceyi kefâlet başlığı altında ele alan Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz el-Buhârî (öl. 536/1141), bu muamelenin şartlı olarak uygulanması durumunda caiz olarak değerlendirilemeyeceğini kaydetmiştir.⁵⁸ Kâsânî (öl. 587/1191) ise *Bedâ'i'u's-sanâ'i* isimli kitabında süftece uygulamasının mekruh olduğunu ifade etmiş, daha sonra İbn Abbas'ın süfteceyi kullanmasını ise uygulamada belli bir manfaatin şart koşulmamış olmasıyla açıklamıştır.⁵⁹ Nitekim karz akdi koşulsuz olarak meydana gelmiş, akabinde süftece tanzim edilmiştir.

⁵³ Metnin aslında mekruhtur ifadesi geçmektedir. Ancak Şeybânî, mekruh ifadesini haram anlamında kullanmaktadır.

⁵⁴ Şeybânî, *el-Hucce*, 2/609; Şeybânî, *el-Asl*, 3/26.

⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/37.

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/37.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/37.

⁵⁸ Abdunasır Hakimi, *Es-Sadrüşşehid Ömer B. Abdilaziz'in (öl. 536/1141) Kitabı'l-Vakiat Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018), 799.

⁵⁹ Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i fî tertibi'sherâ'i* (Mısır, 1910), 7/395-396.

Merğînânî (öl. 593/1197) de *el-Hidâye* adlı eserinde Hz. Muhammed'in (sav.) borç verene menfaat sağlayan tüm borçları yasakladığını ifade ederek, süftecelerin de tahrimen mekruh olduğunu kaydetmiştir.⁶⁰

Burhâneddîn el-Buhârî (öl. 616/1219) ise *el-Muhîtu'l-Burhânî* adlı eserinde bir borcun başka bir yerde ödenmesi şartıyla oluşturulan karz akdinin borçlunun yoldaki riskleri ve transfer maliyetlerini üstlenmesi gerekçesiyle tahrimen mekruh olduğunu belirtmiş süfteceyi de bu çerçevede değerlendirmiştir. Fakat tüccarın genel olarak yaptığı gibi karz akdinden sonra süftece tanzim edilmesini ise başka bir yerde ödenme şartının bulunmaması kaydıyla caiz kabul etmiştir.⁶¹

Hanefî şerh literatüründeki eserleri incelediğimizde benzer yaklaşımlarla karşılaşmaktayız. Örneğin Zeyla'î (öl. 743/1342) "*şart koşulmadığı sürece bir sakıncası yoktur, denilmiştir. Allah-u âlem.*"⁶² kaydını düşmüştür. Yine Sirâceddin İbn Nüceym (öl. 1005/1596) *en-Nehrû'l-Fâik* adlı eserinde İbn Adıyy tarafından "*Süfteceler mekruhtur*" hadisinin rivayet edildiğini ifade etmiş, hadiste yer alan mutlak ibareden yola çıkarak bu uygulamanın şartlı veya şartsız fark etmeksizin mekruh olması gerektiğini vurgulamış ve Hanefî mezhebinin genel görüşüne aykırı bir tavır sergilemiştir. Söz konusu rivayet ise Yahya b. Maîn, Buhârî ve Nesâî ve gibi birçok hadis âlimi tarafından zayıf kabul edilmiştir.⁶³

İbnü'l-Hümâm (öl. 861/1457) ise süftecenin hükmünü ele alırken bir menfaat elde etmek üzere bedelin farklı bir mahalde tahsilinin şart koşulması halinde, süftecenin haram ve akdin fasit olduğunu *Fetâvâ-i suğra'*dan nakletmiştir.⁶⁴ Hanefî mezhebinde caiz kabul edilmeyen koşullu süftecedeki koşulu da "*Belirli bir yerde ödenmek üzere bir senet düzenlenmesi şartıyla bir kimsenin başka birisine borç vermesidir ki bu caiz değildir*" şeklinde izah etmiştir.⁶⁵ Hiçbir şekilde şart öne sürülmediğinde veya toplum nezdinde böyle bir örf oluşmaması halinde ise süftece uygulamasının caiz olduğunu belirtmiştir.⁶⁶

Molla Hüsrev'e (öl. 885/1480) ait olan *Dürerü'l-hükkâm*'da ve İbrahim el-Halebî'nin (öl. 956/1549) *Mülteka'l-ebhur* isimli kitabında süftecenin hükmü tahrimen mekruh olarak yer almaktadır.⁶⁷

İbn Âbidîn (öl. 1252/1836) *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserinde süfteceye özel bir başlık açarak incelemiştir. Müellif süftecenin Osmanlı devrinde kullanılan 'poliçe' uygulaması olduğunu belirterek belirli bir menfaatin şart koşulmaması durumunda süftecelerin caiz olduğunu önceki Hanefî âlimlerden bazı nakillerle aktarmıştır.⁶⁸ Bu kapsamda Kerhî'nin (öl. 340/952) de bu düşüncüyü destekler görüşünü nakletmiş; yine *Fetâvâ-yı Hâniyye*'den aynı hükmü aktarmıştır.⁶⁹ Meselenin sonunda İbn Abidin, önceden şart koşulmamak kaydıyla borcun daha güzel bir şekilde eda edilmesinin ise mekruh sayılamayacağına özellikle vurgu yapmıştır.⁷⁰

⁶⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/100.

⁶¹ Burhanü's-şeria Mahmud b. Ahmed Merğînânî Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî* (Beyrut, 2004), 7/128.

⁶² Fahrüddin Osman b. Ali Zeyla'î, *et-Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik ve Hâşiyetü's-Şelebî* (Mısır, 1897) 4/175. (وَقِيلَ إِذَا لَمْ تَكُنْ الْمَنْفَعَةُ مَشْرُوطَةً، فَلَا بَأْسَ بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ)

⁶³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/251.

⁶⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/251.

⁶⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/251.

⁶⁶ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 7/251.

⁶⁷ Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 209.

⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 5/350.

⁶⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 5/166.

⁷⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 5/350. (أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَوْ قَضَاهُ أَحْسَنَ مِمَّا عَلَيْهِ لَا يُكْرَهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَشْرُوطًا)

Osmanlı'nın son döneminde Hanefî mezhebi esas alınarak hazırlanan bir kanunlaştırma çalışması olan *Mecelle*'de, süftecenin hükmüne dair doğrudan bir değerlendirme veya nakle rastlanmamaktadır. Aynı dönemde Mısır'da Kadrî Paşa (öl. 1306/1888) tarafından bir kanunlaştırma teşebbüsü olarak kaleme alınan *Mürşidü'l-hayrân* adlı eserde ise süftecenin hükmü, akdin şart koşularak oluşturulmaması kaydıyla caiz kabul edilmiştir. Şartın mevcudiyeti halinde veya şartlı uygulama ile ilgili yaygın bir örfün mevcudiyetinde ise bu uygulama tahrîmen mekruh kabul edilmiştir.⁷¹

Netice olarak Hanefi mezhebinde; çıkar gütme gayesiyle karzın bir başka yerde ödenmesinin akdin kuruluşu esnasında şart koşulmaması durumunda süftece ile ilgili genel kanaatin cevaz yönünde olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.2. Mâlikî Mezhebi

Süfteceler, Mâlikî mezhebinde karz babında menfaat güdülen karz bahsinin devamında ele alınmıştır.⁷² Mezhebin ilk eserlerinden *el-Müdevvene*'de yer aldığı üzere İmâm Mâlik'e (öl. 179/795) başka bir yerde ödenmek üzere verilen dirhem ve dinar borcunun hükmü sorulduğunda İmâm Mâlik borçta buğday ve herhangi bir ticaret ürünü gibi taşıma masraflarını içermemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Iraklıların kullandığı süfteceler gibi yol güvenliği endişelerinden kurtulmak ve transfer külfetini borçluya yüklemek amacıyla yapılmaması ve yalnızca borçlunun alacaklıya iyilik gayesiyle tanzim edilmesi halinde bu işlemde bir sakınca görmediğini belirtmiştir.⁷³

Görüldüğü üzere İmâm Mâlik'e göre alacaklının borçtan şahsi bir menfaat elde etmemesi durumunda bir borcun başka bir yerde tahsil edilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Buna ek olarak borcun bir başka yerde ödenmesinde İmâm Mâlik'in Iraklıların kullandığı süfteceleri adem-i cevaz bağlamında değerlendirmesi, o dönemde bazı süftecelerinin menfaat elde etme gayesiyle düzenlendiğini düşündürmektedir. İmâm Mâlik'in bu ifadeleri sonraki Mâlikî eserlerinde kendisinin süftece uygulamasını caiz kabul etmediği şeklinde karşılık bulmuştur.⁷⁴ Fakat ilgili yerleri ele aldığımızda Mâlik b. Enes'in, şahsi bir fayda amaçlamadan tamamen muhataba iyilik gayesiyle borcun başka bir yerde tahsil edilmesinde bir sakınca görmediği; bilakis yalnızca yol güvenliği riski ve taşıma maliyetlerinin borçluya yüklenmesi hedefiyle düzenlenen süfteceleri caiz kabul etmediği anlaşılmaktadır. Bu itibarla bir menfaat elde etmek amacıyla tanzim edilmemesi halinde İmâm Mâlik tarafından süfteceler caiz kabul edilmektedir denilebilir.

Ayrıca bu konuda Mâlik b. Enes'e göre karz ile satım akdi arasında bir ayrım mevcuttur. *el-Müdevvene*'de ücretinin ileri bir vakitte farklı bir yerde ödenmesi koşuluyla bir eşya satın alınmasının hükmü kendisine sorulmuş, Mâlik de vadesi dolduğunda gerekli ücretin belirlenen yerde ödenmesinin caiz olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İmâm Mâlik buğdayın borç değil de satın alınması halinde de aynı hükmü uygulamış; buğdayın vadeli olarak satın alınmasında ve ücretinin başka bir yerde ödenmesinde veya başka yerde teslim şartıyla peşin satın alınmasında bir sakınca görmemiştir.⁷⁵

⁷¹ Muhammed Kadrî Paşa, *Mürşidü'l-Hayrân* (Mısır, 1891), 130.

⁷² Ebu Saîd Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ* (Beyrut, 1994), 3/176; Ebû Muhammed Kâdî Abdolvahhâb, *el-Ma'ûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne* (Mekke, 2013), 6/999.

⁷³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/176.

⁷⁴ Kâdî Abdolvahhâb, *el-Ma'ûne*, 6/999.

⁷⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/143. Bey' ve karz arasındaki aynı hüküm farkına yukarıda Hanefilerden Serahsî de dikkat çekmişti.

Diğer bir Mâlikî fıkıh eseri *el-Ma'ûne*'de Kâdı Abdülvehhâb, iyilik gayesiyle sadece hayır maksatlı yapılan süftecelerın caiz olduğunu kaydetmekte, hâsıl olan faydanın borç alan kimseye yansımasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu eserde caiz kabul edilen bir süftece şu şekilde betimlenmiştir: Yaşadığı yer Basra olan bir kişi Bağdat'ta bir şahıstan borç alır. Alacaklı, borcu Basra'ya gelerek bizzat kendisine ödeyebileceğini veya Basra'daki vekiline ödeyebileceğini, böylece herhangi bir sefer meşakkatine katlanmasına gerek olmadığını belirtir. Bu örnekte, alacaklı tamamen borçluya iyilik amacıyla borcu başka yerde tahsil edebileceğini belirtmektedir. Fakat alacaklı Basra'daki varlığını Bağdat'a ücretsiz bir şekilde ulaştırmak gayesiyle o şahsa borç vermiş olsaydı bu borç akdi menfaat celbeden nitelikte olmasından dolayı caiz olmazdı. Öte yandan bu şekilde menfaat güdülen borçlara cevaz verenler ise bu düşüncelerini paranın herhangi bir taşıma külfeti olmamasına dayandırmışlardır.⁷⁶

Ebü'l Hasan el-Lahmî (öl. 478/1085) *et-Tebşıra* adlı eserinde Kâdı Abdülvehhâb'ın yukarıda yer alan görüşünün ticaret yollarında yaygın gasp hadiselerinin ve malın helak olma durumu gibi herhangi bir zaruret hâlinin bulunmaması durumunda geçerli olduğuna işaret etmekte, bu tür zaruret durumlarında ise süftecelerın caiz olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷ Aynı şekilde Kâdı 'İyâz (öl. 544/1149) da Muhammed b. Abdülhakem'in⁷⁸ zaruret halinde salt kişisel menfaat gütmeye için dahî olsa süftece düzenlemeyi caiz kabul ettiğini belirtmektedir.⁷⁹ Karâfî (öl. 684/1285), *ez-Zehîra* adlı eserinde karz başlığı altında başka bir yerde tahsilin şart koşulması durumunda borçlanmanın caiz olmadığını belirtmiş fakat zaruret detayına girmemiştir.⁸⁰

Diğer bir Mâlikî fakihi Cündî (öl. 776/1374) iki farklı eserinde süfteceye değinmiştir. *el-Muhtasar* adlı eserinde menfaat sağlayan karzın haram olduğunu ifade etmiş ancak yolculukta paranın çalınma tehlikesinin aşırı yüksek olması halindeki gibi zaruret durumunda süftecelerden istifade etmenin caiz olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Cündî, İbnü'l-Hâcib'in *el-Muhtasar*'ı üzerine yazdığı şerhinde ise daha önceki Mâlikî âlimlerinin görüşlerini özetlemiştir. Cündî süftece hususunda Mâlikî mezhebindeki yaygın kanaatin haramlık yönünde olduğunu, zira karzda şahsi bir menfaat ummamanın asıl olduğunu vurgulamıştır.⁸¹ Cündî, süftece ile ilgili daha da detaylara inerek, kendisinden önceki Mâlikî âlimlerden Kâdı Abdülvehhâb ve el-Lahmî'nin süftecenin haramlığı hususunu yolda gasp tehlikesinin fazla olmamasına bağladığını kaydetmiş ve bu tarz zorunluluk durumlarında ise süftece kullanımının malın hıfzı gayesiyle müstehap olduğuna işaret etmiştir.⁸²

Ebü Muhammed Zürkânî (öl. 1099/1688) *Şerhu Muhtasarı Halîl* adlı eserinde süftecenin caiz sayılabilmesi için öne sürülen zaruret haline dair bir ayrıntıya değinerek, bu zorunluluk durumunun tüm yolculuk esnasında devam etmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Zürkânî, zaruret halinin tüm yolculuk boyunca değil de sadece kısmi bir şekilde mevcut olması durumunda ise süftecelerın kullanılmasının caiz olmayacağını ifade etmiştir.⁸³

Son dönem Mâlikî fakihlerinden Desûkî (öl. 1230/1815) de süftecelerın bir tür poliçe olduğunu ifade ederek, kendisinden önceki Mâlikî fakihlerinin görüşlerine benzer bir hüküm

⁷⁶ Kâdı Abdülvehhâb, *el-Ma'ûne*, 6/1000.

⁷⁷ Ebü'l-Hasan el-Lahmî, *et-Tebşıra*, (Katar, 2011), 9/624.

⁷⁸ Mâlik b. Enes'in önde gelen talebelerinden İbn Abdülhakem (öl. 214/829) ve oğlu İbn Abdülhakem (öl. 268/882) aynı adı taşımaktadır. Kâdı 'İyâz'ın iki fakihten hangisini kast ettiğini tespit edemedik.

⁷⁹ Kâdı 'İyâz, *et-Tenbîhâtü'l-müstenbita ale'l-kütübi'l-müdevvene ve'l-muhtelita* (Beyrut, 2011), 3/28.

⁸⁰ Karâfî, *ez-Zehîra fî'l-fıkh*, 5/292.

⁸¹ Ziyauddin Cündî, *et-Tavzih fî şerhi Muhtasarı İbn Hâcib*, 2008, 6/65.

⁸² Cündî, *et-Tavzih fî şerhi Muhtasarı İbn Hâcib*, 6/65.

⁸³ Ebu Muhammed Abdülbâkî b. Yusuf Zürkânî, *Şerhu Muhtasarı Halîl* (Lübnan, 2002), 5/409.

belirtmiş ve buna ek olarak zorunluluk durumunda süftelerden istifade edilmesinin vacip olma ihtimaline işaret etmiştir.⁸⁴

Hanefilerde olduğu gibi Malikîlerde de temel ilke borcun bir menfaat beklentisi olmadan verilmesi, şahsi menfaat sağlanan hallerde ise caiz olmaması, aksine haram olmasıdır. Ancak Mâlikî fukahâsı ilk dönemlerden itibaren malın korunması prensibine istinaden zaruret hallerinde fayda sağlasa dahi süftelerin tanzim edilmesinde bir sakınca görmemiştir. Süftelerin zaruret halinde caiz kabul edilmesinde Mâlikî fukahâsı malın korunma maslahatını gözeterek hüküm vermiştir.⁸⁵

Mâlikî mezhebinde süftelerin caiz olabilmesi için zaruret kaydının aranması önemli bir husustur. Bu durumda paranın yolculuk esnasında çalınma veya kaybolma riski ile ilgili kuvvetli bir zannın bulunması gerekmektedir. Burada borçlunun yolda karşılaşacağı olası zararlara razı olması kendisi aleyhine bir durum gibi anlaşılabilir. Fakat borçlunun almış olduğu parayı yolculuğa çıkmadan önce bulunduğu yerde harcaması da mümkündür. Bu durumda yolculuk esnasında çalınma, kaybolma veya başka bir faktörle kaybolma riski olan bir meblağ söz konusu olmayabilir.

3.2.3. Şâfiî Mezhebi

İlk dönem Şâfiî eserlerinde konuya dair bilgiye rastlanılamamıştır. Sonraki dönem Şâfiî eserlerinde ise süftece ile ilgili temel görüş, akit esnasında şart koşulması durumunda adem-i cevaz yönündedir. Bu kapsamda tespit edilen ilk görüş Mâverdî'ye (öl. 450/1058) aittir. *el-Hâvi'l-Kebîr* adlı eserinde karzın sıhhati için gerekli şartları ele alırken ikinci şart olarak karzda Hz. Peygamber'in (sav.) menfaat sağlayan borçtan nehyi sebebiyle herhangi bir ilave faydanın şart koşulmaması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁶ Mâverdî, öncelikle karzın konusunun ribevî mallar olması durumunda malın miktarında veya sıfatında bir ziyadenin şart koşulması halinde, bu tür bir muamelenin caiz olmadığını ve karzın batıl olduğunu belirtmiştir. Ardından menfaat hususunda şart koşmayı bu bağlamda ele alarak "*falanca yere süftece düzenlemen şartıyla sana borç verdim*" şeklindeki uygulamaların da batıl olduğunu ifade etmiştir. Çünkü yol risklerinden güvende olma menfaati alacaklıya dönmektedir.⁸⁷

Mâverdî aynı eserinde kefalet konularının akabinde süfteler hakkında detaylı bilgiler sunmakta ve süftelerin iki farklı biçimde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki daha önce mevcut olan bir deyn üzerine süftece yapılmasıdır. Bu tür bir süftece, tarafların karşılıklı rızasına dayalı olarak ve bağlayıcı bir şart olmaksızın yapılabilir. İkinci tür ise, bir karz sözleşmesiyle ortaya çıkan yeni bir borç için yapılan süftecedir. Karz ile ilgili düzenlenen süfteler de şartsız ve şartlı olmak üzere iki şekilde olabilir. Ödemenin belli bir yerde yapılması şartını içeren bir süftece borçlu veya alacaklı tarafından düzenlenmesi fark etmeksizin geçersizdir. Çünkü bu, menfaat sağlamak amacıyla verilen bir borçtur.⁸⁸ Şartsız süftece ise önceden mutlak olarak oluşan bir borç üzerine sonradan gerçekleştirilen süftecedir ve bu tür bir düzenleme caizdir.⁸⁹

Ebû İshâk Şîrâzî (öl. 476/1083), süftelerini "menfaat sağlayan borç" başlığı altında incelemiş ve yol güvenliğini sağlamak amacıyla yapılan süftelerin, Hz. Peygamber'in "menfaat getiren borç" konusundaki yasaklaması nedeniyle caiz olmadığını ifade etmiştir. Çünkü bu tür

⁸⁴ Muhammed b. Ahmed Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*, (Dimaşk, ts.), 3/662.

⁸⁵ Muhammed b. Abdullah Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî*, ts., 5/232.

⁸⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1999, 5/355.

⁸⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1999, 5/356.

⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1999, 6/467.

⁸⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 1999, 6/468.

bir şart, karz akdinin asıl amacından sapmasına sebep olmaktadır.⁹⁰ Bununla birlikte, mukriz tarafından herhangi bir şart koşulmadan, müstakrizin kendi isteğiyle ve herhangi bir menfaat beklenmeden yapılan süfteceler caizdir.⁹¹

İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî (öl. 478/1085) de süftecelerın şartlı olarak düzenlenmesi durumunda bu uygulamanın caiz olmadığını belirtmiştir. Zira mukriz, bu borcu vererek yolculuk risklerini malından uzaklaştırmayı hedefler; bu da açıkça menfaat elde etmeye yönelik bir amaca hizmet eder.⁹²

Şafî mezhebinde, şartsız olsa dahi süftece düzenlemenin ribevî mallarla ilgili olarak caiz olmadığına dair görüşler bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır. Ancak bu görüş, mezhebin sahih kabul edilen görüşü değildir.⁹³

Sonuç olarak, Şafî mezhebinde süftece ile ilgili görüş, menfaat sağlama amacıyla akit sırasında kişisel bir faydanın şart koşulduğu bir muamelenin caiz olmadığı yönündedir. Ancak, kişilerin şartsız ve iyilik amacıyla düzenledikleri süftecelerde herhangi bir sakınca görülmemektedir.

3.2.4. Hanbelî Mezhebi

Hanbelî mezhebinde süftece hususunda cevaz ve adem-i cevaz olmak üzere iki farklı görüş aktarılmıştır.⁹⁴

Ebû Dâvûd (öl. 275/889), *Mesâilü'l-İmâm Ahmed* adlı eserinde geçtiği üzere hocası Ahmed b. Hanbel'e (öl. 241/885) süftecenin hükmünü sormuş, İbn Hanbel de iyilik amacıyla düzenlenen süftecelerde bir sakınca görmediğini, ancak alacaklıya menfaat sağlamayı hedefleyen süftecelerın caiz olmadığını belirtmiştir.⁹⁵

Kelvezânî (öl. 510/1116) *el-Hidâye* adlı eserinde karz babında, menfaat elde etmek gayesiyle öne sürülen hiçbir koşulun caiz olmadığını değerlendirirken süftecelere de değinmiş ve şartlı olmaları halinde bunların caiz olmayacağını kaydetmiştir. Ancak taraflar borcu alınan yere getirme külfetini kendi rızalarıyla ve herhangi bir dayatma olmadan ortadan kaldırmak ister ve bu sebeple borcun farklı bir mahalde ödenmesine razı olurlarsa süftece muhataba iyilik gayesiyle tanzim edildiğinden ötürü caiz görülmüştür. Kelvezânî bunun ardından konuya Hanbelî mezhebi açısından yeni bir açılım getirmiş ve her iki tarafın da maslahatına olması nedeniyle şartlı düzenlenen süftecelerın de caiz olmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶

İbn Kudâme'nin (620/1223) çeşitli eserlerinde konuyu daha ayrıntılı ele aldığı görülmektedir. Öncelikle Hanbelî mezhebinde de borcun verilip daha sonra tamamen iyilik amaçlı olarak borç verene veya alana hayır maksatlı ödemenin/tahsilin başka bir yerde yapılmasında bir sakınca görülmemektedir.⁹⁷ Çünkü bu durum, borcun güzel bir şekilde yerine getirilmesinden başka bir şey değildir; yani bu fazlalık, başlangıçta hiç borç yokken yapılmış bir iyilik olarak kabul edilir.⁹⁸

⁹⁰ Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *et-Tenbîh*, (Beyrut, 1983), 99; Ebu İshak eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâmi's-Şâfi* (Beyrut, ts.), 2/83.

⁹¹ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2/83.

⁹² İmâmü'l-Haremeyn Ebu'l-Meâlî Rukneddin Abdülmelik b. Abdullah Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb* (Beyrut, 2007), 5/452.

⁹³ Yahya b. Ebi'l-Hayr İmrânî, *Beyân fî mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi* (Cidde, 2000), 5/464.

⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Kâfi fî fıkhi'l-İmâm Ahmed*, 2/148.

⁹⁵ Ebû Dâvûd, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed* (Mısır, 1999), 262.

⁹⁶ Ebû'l-Hattâb Kelvezânî, *el-Hidâye*, (Kuveyt, 2004), 258.

⁹⁷ Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Suudi Arabistan, 1997), 6/438.

⁹⁸ Ebû'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'* (Beyrut, 1983.), 4/362.

İbn Kudâme (620/1223) karzda şahsi fayda sağlayan herhangi bir şartın öne sürülmesinin caiz olmadığını ifade eder. Müellif, bu tür şartlara örnek verirken borcun başka bir yerde ödenmesinin ve süftece düzenlenmesinin şart koşulmasının da borç miktarının transferi ve riskini karşı tarafa yüklemek anlamına geldiği için geçerli olmadığını belirtir ve bu sebepten dolayı caiz olmadığını ifade eder. Ayrıca, Ahmed b. Hanbel'in süfteceyi, farklı bir mahalde tahsil edilmesinin şart olarak öne sürüldüğü durumlarda caiz kabul etmediğini nakleder.⁹⁹ İbn Kudâme, herhangi bir transfer ücreti oluşmayan borçlarda ise süftece kullanmanın cevazı yönünde Ahmed b. Hanbel'den bir aktarımda bulunmaktadır.¹⁰⁰ Çünkü bu tür bir şart, borcun süresi gibi borcun niteliği ve miktarında herhangi bir artışa neden olmamakta, dolayısıyla karz da geçersiz hale gelmemektedir. İbn Kudâme, daha sonra Ahmed b. Hanbel'den süftecelerle ilgili olarak mutlak bir şekilde (yani hem caiz hem de caiz olmama yönlerinde) iki farklı görüş bulunduğunu belirtmiştir. Çünkü süftecelerde her iki taraf için de bir fayda mevcuttur.¹⁰¹ Ayrıca Hanbelî mezhebinde, bir yetimin malının yol tehlikelerinden korunması amacıyla vasîsinin, borcu başka bir yerde ödenmek üzere şart koşarak verebileceği belirtilmiştir.¹⁰²

İbn Kudâme *el-Muğnî* adlı eserinde süftece konusunu ele alırken bu uygulamanın sahabîler tarafından kullanıldığını belirterek, cevaz görüşünün sahih olduğunu kaydetmiştir. Zira İbn Kudâme'ye göre, süftece kullanımı, borç taraflarından herhangi birine zarar vermeyen ve her iki tarafın da maslahatına olan bir işlemdir. Şeriat ise zarar içermeyen maslahatları haram kılmak yerine, onların meşruiyetine hükmeder. İbn Kudâme süftecelerinin haram olduğuna dair doğrudan bir delil bulunmadığını belirterek, bu nedenle süftecelerinin asıl durumunun mübah olarak kalmasının gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰³

Hanbelî mezhebinde süftece konusundaki görüşler İbn Kudâme el-Makdisî'nin düşünceleri doğrultusunda şekillenmiştir. Sonuç olarak Hanbelîlerde süfteceler hakkında yaygın olan görüş diğer mezheplerden ayrı olarak mutlak cevaz yönündedir.

3.2.5. Genel Değerlendirme

Süftece meselesi fıkıh kitaplarında genellikle 'karz ile birlikte bir menfaatin şart koşulması' konusu vesilesiyle ele alınmaktadır. Bazı süftecelerde görülen, yol güvenliğinin veya transfer maliyetlerinin karşı tarafa yüklenmesinin bu kapsama girip girmediğinin tartışma konusu olduğu görülmektedir. Karz muamelesinde borcun başka bir mahalde ödenmesinin şart koşulması, diğer faydalardan farklı olarak daha soyut ve kimin menfaatine olduğunun tespitinin daha zor olduğu bir şarttır. Zira borcun başka bir yerde ödenmesinin şart koşulması mukrize fayda sağlamak için olabileceği gibi, borçlunun karzı ifâ için yapması gerekecek yolculuk zahmetini kaldırmak amacıyla da gündeme gelmiş olabilir. Ya da her iki tarafa da fayda sağlayan ortak bir şart olabilir. Bu bakımdan süftecelerde şart koşulan bu tür bir fayda, karz bedelinin sıfatında veya miktarındaki artışlar gibi veya bir maldan kirasız faydalanma hakkı gibi somut talepler kadar net bir şekilde yalnızca mukrize fayda sağlamamaktadır. Bu durum da bu şartı içeren süftecelerinin hükmüne dair görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Menfaat sağlayan karz konusundaki ilkelere uygun olarak, borcun başka bir yerde ödenmesinin şart koşulmadığı yani borçlunun buna hukuken zorlanmadığı hallerde borcun borçlu veya vekili tarafından başka bir yerde ödenmesine bütün fıkhi mezheplerce cevaz

⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1997, 6/438; İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâm Ahmed*, 2/72.

¹⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1997, 6/438. (إن شرط أن يعطيه إياه في بلد آخر، وكان لحمله مؤنة، لم يجر؛ لأنه زيادة. وإن لم يكن لحمله مؤنة، جاز.)

¹⁰¹ İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâm Ahmed*, 2/72.

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâm Ahmed*, 2/73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1997, 6/437; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-muknî*, 4/360.

¹⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1997, 6/437.

verildiği görülmektedir. Fıkıh eserlerindeki süftecelere dair olumsuz kanaatler ise bu uygulamanın şartlı bir şekilde yapılmasına yöneliktir. Nitekim söz konusu menfaat şart koşma halinde ribaya kapı aralamaktadır.¹⁰⁴ Bu gibi hallerde ihtiyatlı bir dil kullanmayı tercih eden, doğrudan ribâ demeyip ribâ şüphesi ifadesini kullanan klasik müellifler vardır.¹⁰⁵ Diğer taraftan borçluya yönelik zorlayıcı bir şart konulmaksızın, iyilik maksatlı süftecelerin düzenlenmesinde bir sakıncanın olmadığı eserlerde sıklıkla belirtilmektedir.

Süftecelerle ilgili en sıkı görüşe sahip olan Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin yaklaşımı benzerdir. Buna göre teslim yeri şart koşulmuş bir süftece caiz değildir. Mâlikîler de esasta bu görüşü benimsemiştir. Ancak yolculuk esnasında kişinin parasının çalınması veya malının helak olması yönünde bir zann-ı galip bulunması durumunda buna cevaz vermişlerdir. Böyle bir durumda süftece düzenleyerek malı korumanın caiz hatta müstehap kabul edilmesi zaruretle temellendirildiğinden, mezhepteki maslahat delilinin kullanımı açısından da dikkat çekicidir. Hanbelîler’de ise süfteceler, sahih olan görüşe göre her iki tarafın da maslahatı olması sebebiyle caiz görülmüştür.

Konuyu ele alan sınırlı sayıdaki günümüz İslam Hukuku çalışmasında konu genel olarak mezheplerin görüşleri ekseninde ele alınmıştır. Kendine özgü görüş ortaya koyan nadir bir isim Refik Yunus Mısırlı’dır (öl. 2021). Süfteceler hakkında kaleme aldığı makalesinde şartlı düzenlenen süftece neticesinde ortaya çıkan faydanın durumuna göre üçlü bir ayrıma gitmiştir. Buna göre faydanın sadece borçluya has olması durumunda bu muamelenin müstehap, sadece mukrize has olması durumunda ribâ ve faydanın ikisine de sirayet etmesi durumunda ise süftecenin caiz olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Günümüzde Arap dünyasında genellikle Hanbeli mezhebindeki cevaz veren görüşün benimsendiği görülmektedir. İslam Fıkıh Akademisi ve AAOIFI’nin (Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu) de karar ve standartlarında bu görüşü benimsedikleri görülmektedir.¹⁰⁷ Bu çerçevede AAOIFI’nin faizsiz finans standartları kapsamındaki 19. No’lu Karz standardının 4.2. maddesinde “*Karz borcunun, sözleşmenin kurulduğu yer dışında başka bir yerde ödenmesini şart koşturmak caizdir.*” ifadesi yer almaktadır.¹⁰⁸

Sonuç

Bu çalışmamızda klasik dönemde tacirlerin nakit para gereksinimlerinin giderilmesinde ve paranın güvenli bir biçimde şehirlerarasında transfer edilmesinde mühim bir konumda yer alan süfteceler hakkında bilgilendirme yapılmış ve bunların fıkhi değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Hizmet Peygamber öncesinde de bilinen ve ticarete kendisinden istifade edilen süfteceler, mühim kıymetli evraklardır. Geçim kaynağı öncelikle ticaret olan Arapların İslam dinine girmesi ile beraber süftecenin cevazı ve adem-i cevazı da elbette gündeme gelmiştir. İlk dönemlerde süfteceler muayyen bir kavram olarak kaynaklarda doğrudan karşımıza çıkmasa da sahabî uygulamaları ile biçimsel olarak tarif edilmiş ve hükmü ile ilgili görüşler belirtilmiştir.

Süftecenin farklı uygulanış türleri hususunda klasik fıkıh eserlerinde ve sözlüklerde sistematik bir tasnif mevcut değildir. Bu çalışmamızda farklı eserlerde yer alan tariflerden ve tarihi belgelerden istifadeyle süftecenin 5 çeşit uygulama biçimi olduğu tespit edilmiştir.

¹⁰⁴ Ozat Shamshiyev - Mahmut Samar, “‘Menfaat Celbeden Her Karz Ribâdır’ Kaidesinin Kaynağı, Uygulama Esasları ve Günümüz Finansal İşlemlerinde Tatbiki Üzerine Bir İnceleme”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 13 (2023), 530.

¹⁰⁵ Huzeyfe Çeker, “Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25 (Haziran 2021), 87.

¹⁰⁶ Mısırlı, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi’r-riba fi’l-İslâm”, 16.

¹⁰⁷ bk. Mecmaü’l-Fıkhi’l-İslâmî: Karar 84 (9/1)

¹⁰⁸ *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul, 2024), 497.

Aralarında bazı şeklî ayrımların bulunmasıyla beraber bütün bu çeşitler, borcun bir başka yerde ödenmesi paydasında birleşmektedir. Bu bakımdan süftecenin uygulanış biçimlerinin, meselenin cevazı veya adem-i cevazı konusunda bir etkisi bulunmamaktadır.

Süftecelerle ilgili fakihlerin genel yaklaşımı “menfaat sağlayan her karz ribadır” rivayeti bağlamındadır. Bütün mezheplerin ittifak ettiği nokta, muhataplar tarafından birbirlerinin işlerini kolaylaştırmak gayesiyle sadece iyilik maksadıyla borcun başka bir yerde ödenmesinde bir sakınca bulunmadığıdır. Öte yandan yol güvenliği riskinin veya taşıma külfetlerinin muhataba yüklenmesi gibi bir şahsi bir çıkar sağlama gayesiyle borcun farklı bir yerde tahsilinin şart koşulduğu süfteceler; Hanefî mezhebinde tahrimen mekruh, Şafiî mezhebinde ise haram olarak kabul edilmiştir. Mâlikî mezhebi süfteceleri zorunluluk arz eden belirli durumlarda caiz kabul ederken, Hanbelî mezhebi ise mutlak olarak caiz kabul etmektedir.

İslam hukukçularının süftece hakkındaki yaklaşımları ve konuyla ilgili tartışmalar Müslümanların ribâdan kaçınma hassasiyetinin yansıma alanlarından birisidir. Çünkü doğrudan maddi bir fazlalık olmasa dahi yol riskinin borçluya yüklenmesi veya transfer maliyetlerinden tasarruf edilmesi şartı bile fakihlerin önemli bir kısmında ribâ çağrışımı yapmıştır. Tarafların niyetinin objektif olarak bilinmemesi ve her bir süftecede farklı durumların olabileceği gerçeğinin birçok fakihi ‘şart koşulmama’ ölçüsünü koymaya ittiği anlaşılmaktadır. Ancak ticari hayatın zorlayıcı şartlarının Maliki mezhebinin cevaza yönelttiği; Hanbelilerin ise ödeme yeriyle ilgili şartların iki tarafa da fayda sağlama ihtimalini dikkate alarak cevaz görüşünü tercih ettiği görülmektedir. Güncel fetvaların çoğu da bu son görüşü esas almaktadır.

Süftecenin yaygın uygulama örnekleri, günümüzde kullanılan bir kıymetli evrak türü olan poliçeye büyük oranda benzetilmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda geçen görüş ve tartışmaların önemli bir kısmının günümüzde poliçe için de aynen geçerli olduğu söylenebilir.

Author Contribution / Yazar Katkısı: *Research design* / Çalışmanın tasarlanması: OC (%50), NG (%50); *Literature review* / Literatür taraması: SP (%50), NG (%50); *Data collection* / Veri toplama: OC (%50), NG (%50); *Data analysis* / Veri analizi: OC (%50), NG (%50); *Writing the article* / Makalenin yazımı: OC (%30), NG (%70); *Revision the article* / Makale revizyonu: OC (%70), NG (%30).

Funding / Finansman: *This research received no external funding.* / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: *The authors declare no conflict of interest.* / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Sustainable Development Goals (SDG) / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG):
Doesn't Support / Desteklemiyor

Kaynakça

- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Mecelleti'l-ahkâm*. 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1991.
- Araz, Yunus. "İslam İktisat Tarihinde İlkel Bir Bankacılık Örneği: Cehbezler". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/2 (2018), 21-36.
- Askalânî, İbn Hacer. *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâ'idü'l-mesânidi's-semâniye*. 19 Cilt, Suudi Arabistan: Dâru'l-'Âsime-Dâru'l-Ğays, 1998.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud. *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt, Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî bi-Mısır, 1970.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Burhâneddin el-Buhârî, Burhanü's-şeria Mahmud b. Ahmed Merğînânî. *el-Muhîtu'l-burhânî fî'l-fikhi'n-Nu'mânî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Cündî, Ziyaüddin. *et-Tavzih fî şerhi Muhtasarı İbn Hâcib*. 8 Cilt. Mısır: Merkez Necibüveyh lil-Mahtûtât ve Hidmetü't-Turâs, 2008.
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî Rukneddin Abdülmelik b. Abdullah. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Çeker, Huzeyfe. "Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25 (Haziran 2021), 73-91.
- Çınar, Ali Ekber. "Situating an Informal Funds Transfer System in Islamic Legal Theory: The Origin of Hawala Revisited". *Darulfunun İlahiyat* 33/1 (2022), 1-41. <https://doi.org/10.26650/di.2022.33.1.1052681>
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû Dâvûd. *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*. Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1999.
- Ebü'l-Hasen, Ali b. el-Ca'd. *Müsnedü Ebi'l-Ca'd*. Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990.
- Ebü's-şeyh, Abdullah b. Muhammed. *Zikrû'l-akrân ve rivâyetühüm 'an ba'zihim ba'zan*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Er, Sefa. "Türk Hukuk Tarihi Açısından İslâm Hukukunda Kıymetli Evrak". *Adalet Dergisi* 71 (2023), 419-450.
- Feyyûmî. *el-Misbâhu'l-munîr*. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1997.
- Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsu'l-muhîd*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2013.
- Haddâd, Ebu Bekir. *el-Cevheretü'n-neyyire*. 2 Cilt. Kahire: el-Matba'atu'l-Hayriyye, ts.
- Hakimi, Abdulnasır. *Es-Sadruşşehid Ömer B. Abdilaziz'in (öl. 536/1141) Kitabı'l-Vakiat Adli Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed. *Mülteka'l-ebhur*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu'l-Haraşî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tibâ'a, ts.
- Hizmetli, Mustafa. "Abbâsîler Döneminde Para Basımı". *İSTEM* 15 (2010), 79-110.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî bi-Mısır, 1966.
- İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef fî'l-ehâdîs ve'l-âsâr*. 7 Cilt. Lübnan: Dâru't-Tâc, 1989.
- İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabi, 1983.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Kâfî fî fikhi'l-İmâm Ahmed*. 4 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru Âlemi'l-Kütübi li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1997.

- İbn Nüceym, Sirâceddin. *en-Nehru'l-fâik*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhim el-Mısırî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt, b.y., y.y., ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddîn. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî bi-Mısır, 1970.
- İbnü's-Şihne, Lisanuddîn. *Lisânu'l-hükkâm*. Kahire: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî bi-Mısır, 1973.
- İlîş, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-celîl Şerhu Muhtasari'l-Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- İmrânî, Yahya b. Ebi'l-Hayr. *Beyân fî mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi*. 13 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000.
- Kâdı Abdolvahhâb, Ebû Muhammed. *el-Ma'ûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*. 3 Cilt. Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 2013.
- Kâdı 'Iyâz. *et-Tenbîhâtü'l-müstenbita ale'l-kütübi'l-müdevvene ve'l-muhtelita*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2011.
- Kadrî Paşa, Muhammed. *Mürşidü'l-Hayrân*. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye bi-Bulâk, 1891.
- Kallek, Cengiz. "Süftece". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/19-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. İdrîs. *ez-Zehîra fî'l-fikh*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi'sherâi'*. 7 Cilt. Mısır: Matbaatu Şirketi'l-Matbûâtî'l-İlmiyye bi-Mısır - Matbaatü'l-Cemâliyye, 1910.
- Kelvezânî, Ebü'l-Hattâb. *el-Hidâye*. Kuveyt: Müessesetü Gırâs li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2004.
- Kınacioğlu, Naci. *Kıymetli Evrak Hukuku*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1993.
- Kıratlı, Metin - Çakıcı, Mustafa. "Osmanlı Devleti ile İslam Dünyasında Kıymetli Evrak ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Etkileri". *Adalet Dergisi* 69 (2022), 375-403.
- Lahmî, Ebü'l-Hasan. *et-Tebşıra*. Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 2011
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Merğînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 2004.
- Mevvâk, Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Abderî. *et-Tâc ve'l-iklîl alâ Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Meydânî, Abdülganî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2014.
- Mısırî, Refik. "es-Süftece miftâh min mefâtihî fehmi'r-riba fî'l-İslâm". *Mecelletü'l-ebhâsi'l-iktisâdi'l-İslâmî* 2 (1984), 110-125.
- Molla Hüsrev. *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-ahkâm*. 2 Cilt, Kahire: Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabîyye, ts.
- Mustafa, İlmî b. İbrahim. *Tuhfetü'l-ihvân ve hediyyetü's-sıbyân*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınevi, 2018.
- Olgun, İbrahim - Cemşit, Draşan. *Farsça Türkçe Sözlük*. Ankara: Elhan Yayınevi, 1984.
- Ray, Nicholas Dylan. "The Medieval Islamic System of Credit and Banking: Legal and Historical Considerations." *Arab Law Quarterly* 12, no. 1 (1997): 43-90.
- Sahnûn, Ebu Saîd. *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- San'ânî, Ebu Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm el-Yemânî. *el-Musannef*. 12 Cilt. Beyrut: Tevzî'u'l-Mektebi'l-İslâmî, 1983.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Mısır: Matbaatu's-Saade, ts.
- Shamshiyev, Ozat - Samar, Mahmut. "'Menfaat Celbeden Her Karz Ribâdır' Kaidesinin Kaynağı, Uygulama Esasları ve Günümüz Finansal İşlemlerinde Tatbiki Üzerine Bir İnceleme". *İslam Tetkikleri Dergisi* 13 (2023), 519-539.

- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *el-Asl*. 12 Cilt. Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *Kitâbu'l-Hucce alâ ehli'l-Medîne*. 4 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutubi, ts.
- Şîrâzî, Ebu İshak. *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâmi's-Şâfîi*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk. *et-Tenbîh*. Beyrut: Âlemu'l-Kutubi, 1983.
- Şükun, Ziya. *Farsça-Türkçe Luğat: Ferheng-i Ziyâ Gencîne-i Güftâr*. 3 Cilt. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *eş-Şurûtu's-sağîr*. Bağdat: Matbaatü'l-Ânî, 1974.
- Uysal, Afra. *Mecelle'de Havale Akdi*. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2022.
- Zebidî. *Tâcu'l-Arûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Vezâretu'l-İrşâd ve'l-enbâ, 2001.
- Zeylâ'î, Fahrüddin Osman b. Ali. *et-Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzî'd-dekâik ve Hâşiyetü's-Şelebî*. 6 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye bi-Bulâk, 1897.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıhku'l-İslâmî ve edilletuhu*. 10 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, ts.
- Zürkânî, Ebu Muhammed Abdulbâkî b. Yusuf. *Şerhu Muhtasarı Halîl*. 8 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- el-Fetâva'l-Hindiyye*. 6 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye bi-Bulâk, 1893.
- Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: TKBB yayınları, 2024.

Research Article

Suftajah Applications From Islamic Law Perspective

Oğuzhan CAN¹ Necmeddin GÜNEY²

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
PhD Candidate, Marmara University, Faculty of Theology Department of Islamic Law, İstanbul, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9141-2875> | ROD ID: <https://ror.org/02kswqa67> | oguzhncan2@gmail.com
Corresponding Author/Sorumlu Yazar

² Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology Department of Islamic Law, Konya, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3578-3231> | ROD ID: <https://ror.org/013s3zh21> | necmguney@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: This study explores the concept of suftajah—a historical financial instrument functioning as a precursor to modern promissory notes—within the framework of Islamic law. Originating in pre-Islamic times and developed significantly during the Islamic era, suftajah enabled secure and efficient commercial transactions over long distances. It served as a practical response to the challenges of theft, loss, and high transaction costs. The research aims to examine the juristic foundations, operational variations, and legal debates concerning suftajah, particularly its compatibility with Islamic prohibitions on ribā (usury). The study addresses the gap in contemporary Islamic finance literature by revisiting classical jurisprudence and assessing how historical interpretations inform present-day applications.

Method: The study adopts a qualitative, doctrinal methodology, grounded in both classical fiqh literature and modern scholarly discourse. The analysis involves a close reading of primary juristic texts from the four Sunnī legal schools, including the views of notable scholars such as al-Marghīnānī, Ibn ‘Ābidīn, and Ibn Qudāma. The research also considers normative arguments presented in the Qur'an—especially the verse of mudāyana (Q. 2:282)—as a legal-theoretical basis for documenting debts. By combining historical, textual, and legal-normative approaches, the study elucidates how suftajah functioned historically and how its legal framework has evolved in contemporary Islamic finance.

Findings: Historically, suftajah served multiple purposes, ranging from trade facilitation to tax transfers between provinces and central authorities. Jurists provided two primary definitions: the Hanafī and some Shāfi‘ī jurists viewed suftajah as a loan or hawāla-type contract—focusing on transfer and repayment obligations—while Mālikī scholars emphasized its evidentiary role as a documentary instrument. The study synthesizes these perspectives to define suftajah as either (a) a loan or financial obligation payable at a distant location or (b) a written document serving as proof of such an obligation. The research identifies five operational configurations: (1) creditor-debtor, (2) creditor's agent-debtor, (3) debtor's agent-creditor, (4) agent-agent, and (5) transfer-centered arrangements. These modalities reflect the practical need to minimize physical cash transfers, especially in geographically dispersed commercial networks. Juristic disagreement primarily centers on the permissibility of conditioning repayment on a specific location and whether such conditions yield prohibited benefit (ribā).

Discussion: Classical jurists offered diverse perspectives on the legality of suftajah, particularly its conditioned forms. All schools agree on the permissibility of unconditional repayment in different locations, yet diverge when financial benefit is contingent upon location or other conditions. This divergence underscores differing views on how to balance transactional utility with the avoidance of usurious elements. The principle “every loan that brings a benefit is ribā” served as a key hermeneutic axis. While companions like ‘Umar b. al-Khattāb expressed caution, others such as Ibn ‘Abbās and Zubayr b. al-‘Awwām recognized conditional suftajah under certain circumstances. The Hanafī school considers conditioned repayment prohibitively disliked (makrūh tahrīman) allowing only benevolent, unconditional forms. Mālikī jurists introduced exceptions for necessity-based transactions, especially in

contexts involving high theft risk, prioritizing *hifz al-māl* (protection of wealth). The Shāfiʿī school adopts a stricter approach like the Hanafī school, rejecting conditioned arrangements that produce benefit. In contrast, the Hanbalī school —particularly Ibn Qudāma— permits conditional *suftajah* on the basis of mutual benefit and lack of explicit prohibition in textual sources.

Conclusion: *Suftajah* illustrates the legal flexibility and adaptability of Islamic commercial law. Its sustained relevance is evident in how modern institutions reinterpret its conditions under regulatory supervision. The acceptance of conditioned *suftajah* by bodies such as AAOIFI and the Islamic Fiqh Academy—largely reflecting the Hanbalī approach—demonstrates the ability of Islamic jurisprudence to accommodate contemporary financial realities while remaining vigilant against *ribā*.

Recommendations: Future research should further investigate how classical financial instruments like *suftajah* can inform the design of modern Shariah-compliant products. Regulatory frameworks should continue integrating historical legal insights with contemporary financial needs, ensuring ethical safeguards against abuse while encouraging innovation in Islamic finance.

Keywords: Islamic Law, *Suftajah*, *Qard*, *Ḥawālah*, Bill of Exchange.